

Michał Kubat

Komunistyczna partia Czech i Moraw - skuteczne połączenie protestu socjalnego i nacjonalistycznego

Polityka i Społeczeństwo nr 1 (14), 79-90

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michal Kubát*

**KOMUNISTYCZNA PARTIA CZECH I MORAW –
SKUTECZNE POŁĄCZENIE PROTESTU
SOCJALNEGO I NACJONALISTYCZNEGO**

**THE COMMUNIST PARTY OF BOHEMIA AND MORAVIA:
A SUCCESSFUL ENGAGEMENT OF THE SOCIAL
AND THE NATIONALIST PROTEST**

Abstract

Communist parties are generally associated with proletarian internationalism. However, some communist parties have a double “face” – an internationalist one and nationalist one. Present-day Czech communists successfully build on this tactic. My article will answer the following research questions: What causes the strong nationalist orientation of contemporary Czech communists? What type of nationalism does it represent? And is the outlined continuity between the interwar period and the present-day accidental or is it (at least partly) caused by certain objective political and/or social factors?

Keywords: Communist Party of Bohemia and Moravia; Communist Party of Czechoslovakia; social protest; nationalist protest

Wstęp

Ideologia marksistowska czy marksistowsko-leninowska będąca rdzeniem partii komunistycznych kojarzona jest z internacjonalizmem proletariackim. Jakkolwiek oryginalny marksizm/marksizm-leninizm był wielokrotnie przekształcany (i zniekształcany) poprzez rozmaite jego późniejsze formy (Kołakowski 2008), trudno wyobrazić go sobie jako ideologię nacjonalistyczną. Rzeczywistość polityczna jednak często odbiega od teorii. Partie komunistyczne potrafią wręcz niewiarygodnie elastycznie obchodzić się ze swoją bazą ideologiczną, dostosowując ją do swoich potrzeb w zależności od miejsca i czasu działania. Typowym przykładem partii marksistowsko-leninowskiej potrafiącej umiejętnie

* Instytut Studiów Międzynarodowych, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Karola w Pradze, ul. U Kříže 8, 158 00 Praha 5, e-mail: michal.kubat@fsv.cuni.cz

łączyć przeciwstawne założenia ideologiczne i dostosowywać je do potrzeb polityki praktycznej pozostają komuniści w Czechach.

Dzisiejsza Komunistyczna Partia Czech i Moraw (KSČM) jest partią ortodoksyjnie marksistowsko-leninowską skutecznie łączącą dwa rodzaje protestu – protest socjalny oraz protest nacjonalistyczny. Jak to jest możliwe? Dlaczego tak się dzieje? Podstawowa teza badawcza zawarta w mojej analizie komunistów czeskich jest następująca: połączenie protestu socjalnego i nacjonalistycznego jest nieodzownym warunkiem przeżycia politycznego i względnego sukcesu wyborczego czeskiej partii komunistycznej. Niemniej jednak kombinacja socjalno-nacjonalistyczna nie jest tylko pragmatycznym i taktycznym posunięciem politycznym partii, ale pozostaje ważną częścią tożsamości czeskich komunistów, mającą głębokie korzenie historyczne. Kwestie te są ze sobą ściśle związane. Dlatego, żeby zrozumieć sytuację, trzeba odpowiedzieć na dwa pytania: jakie są korzenie historyczne czeskiego ruchu komunistycznego oraz kim są czescy komuniści dzisiaj.

Tło historyczne

Czeski ruch robotniczy z przełomu XIX i XX w. był, porównując go z innymi krajami europejskimi, wielce specyficzny. Robotnicy byli największą klasą społeczną w Czechach – kraju najbardziej uprzemysłowionym w całej monarchii austro-węgierskiej. W 1910 r. około 40% mieszkańców Czech było robotnikami przemysłowymi (Kárník 2000: 298). Byli też dobrze zorganizowani politycznie. Pierwsza czeska partia robotnicza – socjaldemokracja – powstała już w 1878 r. Patrząc na rzecz z takiego punktu widzenia, można stwierdzić, że czeski ruch robotniczy był typowo „zachodni”. Wszelako miał też pewne cechy „inne”, powiedzmy – „wschodnie”. Mianowicie chodzi o to, że czeska klasa robotnicza była opanowana przez „obcą”, przede wszystkim po niemiecku mówiącą burżuazję: „Dla robotnika czeskiego ucisk socjalny uwydatniony był poczuciem ucisku narodowego” (Rupnik 2002: 19). Właśnie dlatego czeski ruch robotniczy łączył elementy socjalne i nacjonalistyczne od samego początku swojego istnienia.

Kombinacja napięcia socjalnego i narodowościowego przetrwała po rozpadzie Austro-Węgier. Czechosłowacja powstała w 1918 r. jako państwo wielonarodowe¹. Stosunki między poszczególnymi narodowościami

¹ Czechosłowację w 1921 r. zamieszkiwało 51% Czechów, 23% Niemców, 14,5% Słowaków, 5,5% Węgrów, 3,4% Rusinów, Rosjan i Ukraińców, 1,3% Żydów i 0,6% Polaków (Bělina, Pokorný 1992: 169).

mi nie były najlepsze. Czeskie społeczeństwo było antyniemieckie, antyaustriackie (w sensie stosunku do poprzedników Czechosłowacji Austro-Węgier) i proczechosłowackie. Tak samo można scharakteryzować czeską klasę robotniczą, lecz nie mniejszości narodowe zamieszkujące młode państwo łącznie z ich klasami robotniczymi (przede wszystkim chodzi o Niemców i Węgrów).

Komunistyczna Partia Czechosłowacji (KSČ) powstała w 1921 r. w wyniku rozłamu w socjaldemokracji. Mając około 350 tys. członków, stała się trzecią największą partią komunistyczną na świecie, ustępując tylko komunistycznym partiom Rosji i Niemiec (Reiman a kol. 1961: 170–171). Partia potrafiła w swoje szeregi przyciągnąć ogromną ilość członków socjaldemokracji i szybko przekształciła się w głównego przedstawiciela czechosłowackich robotników przemysłowych. Co jest niezmiernie ważne, powstający czechosłowacki ruch komunistyczny był postrzegany jako ruch krajowy, wyrastający z tradycji czeskich, a nie jako ruch importowany z Moskwy.

Partia formalnie spełniła 21 warunków niezbędnych do wstąpienia do Międzynarodówki Komunistycznej (Kominternu) uchwalonych w 1920 r. (McDermott, Agnew 2011: 271–273) i została przyjęta jako jej członek, przy czym początkowo uniknęła bolszewizacji. Rozpoczął się okres walki o jej bolszewizację, bardzo zawiły i długi (Reiman a kol. 1961: 162–269). Przyczyną takich trudności była między innymi nieufność czeskich robotników wobec internacjonalizmu oznaczającego podporządkowanie się Moskwie oraz ich przywiązanie do czeskich narodowych tradycji kulturowych. Dlatego Komintern, wywierając w latach 20. XX w. presję na KSČ, polegał przede wszystkim na czechosłowackich komunistach niemieckich i węgierskich, a później także słowackich, w każdym razie nie na komunistach czeskich (Rupnik 2002: 56). Według Rupnika czechosłowacki zbolszewizowany ruch komunistyczny „powstawał od peryferii do centrum, tzn. od ruchu marksistowskiej lewicy mniejszości narodowych do czeskiego ruchu robotniczego w Pradze” (Rupnik 2002: 54).

Bolszewizacja została w końcu przeforsowana w 1929 r., a KSČ definitywnie przekształciła się w prawdziwą sekcję Kominternu podporządkowaną Moskwie. Bolszewizację – co jest charakterystyczne – przeprowadziła generacja młodych komunistów na czele z Klementem Gottwaldem (ur. w 1896 r.) niezwiązana z tradycjami narodowymi czeskiego ruchu robotniczego. Znamienne są również konsekwencje bolszewizacji partii. KSČ popadła w izolację, tracąc członków i wyborców (tabela 1). Głównym przedstawicielem czeskich robotników z powrotem stała się socjaldemokracja – Czechosłowacka Partia Socjaldemokratyczna (ČSDS) (tabela 2).

Tabela 1. Członkowie i wyborcy KSČ

Członkowie		Wyborcy	
1921	300 000–400 000	1925	934 223 (13,2%)
1924	140 000		
1930	27 000	1929	753 444 (10,2%)
1933	50 600		
1934	27 300		
1936	70 000	1935	849 509 (10,3%)
1938	50 000		
1949	1 158 193	1946	2 205 685 (40,2%)

Czechosłowackie wybory w 1946 r. nie były w odróżnieniu od innych wyborów powojennych przeprowadzonych w Europie Środkowo-Wschodniej sfalszowane. Dane pokazują poparcie KSČ w Czechach, nie w całej Czechosłowacji.

Źródło: Bělina, Pokorný 1992; Malíř, Marek 2005.

Tabela 2. Wyborcy ČSDS

Wybory	Wyborcy
1925	1 590 520 (25,7%)
1929	631 403 (8,9%)
1935	963 312 (13%)
1946	1 034 774 (12,6%)

Źródło: Bělina, Pokorný 1992.

W latach 30. nastąpił „comeback” KSČ, i to z dwóch głównych powodów: 1) kryzysu ekonomicznego mocno uderzającego w uprzemysłowiony kraj (Kárník 2002), 2) dojścia Hitlera do władzy w 1933 r. KSČ miała okazję wznowić podwójny protest – socjalny, broniąc robotników boleśnie dotkniętych kryzysem gospodarczym, oraz nacjonalistyczny, prezentując się jako prawie że jedyny obrońca Czechosłowacji przed Hitlerem. Partia w przyszłości nigdy nie porzuciła tej taktyki. Głośno odrzuciła układ monachijski (1938), podczas wojny przekształciła się w ruch oporu, tracąc 25 tys. członków zabitych przez okupantów niemieckich (Malíř, Marek 2005: 1131), a po wojnie rozmyślnie występowała w roli niemalże jedynego filaru odrodzonej Czechosłowacji. Widocznym i charakterystycznym zjawiskiem była skrajna wrogość komunistów wobec Niemców sudeckich. Komuniści najgorliwiej ze wszystkich forsowali ich wysiedlenie z kraju. Kwestia socjalna również była przez partię interpretowana jako kwestia narodowościowa. Burżuazja powinna zostać zniszczona przede wszystkim dlatego, że podczas wojny rzekomo kolaborowała z Niemcami (Kunštát 2013: 125). KSČ stała się w latach 1945–1946 jedną z najbardziej nacjonalistycznych,

szowinistycznych i słowianofilskich partii w Czechosłowacji (Rupnik 2002: 196)².

Komuniści uparcie trzymali się nacjonalizmu antyniemieckiego przez cały czas swoich rządów dyktatorskich w latach 1948–1989. Nacjonalizm ten został wzbogacony o „narodowe tradycje postępowe”, których komuniści rzekomo są jedynymi nosicielami. Tradycje te stworzył prominentny profesor komunistyczny, historyk i muzykolog Zdeněk Nejedlý, który między innymi napisał pamflet *Komuniści – spadkobiercy wielkich tradycji narodu czeskiego* (Nejedlý 1946). Nejedlý przedstawił KSČ jako partię narodową, a komunistów jako najlepszych przedstawicieli narodu naśladowujących husytów – „postępowy” ruch „narodowy” z XV w. walczący przeciwko *niemieckiemu* kościołowi katolickiemu i *niemieckiej* arystokracji (Křesťan 2012: 332).

Komunistyczna Partia Czech i Moraw

Komunistyczna Partia Czech i Moraw (KSČM) jest bezpośrednim następcą KSČ. Po 1989 r. próbowano partię zreformować, ale bez powodzenia. Decydujący okazał się IV zjazd partyjny z grudnia 1995 r. Po licznych dyskusjach natury światopoglądowej partia ustabilizowała się. Zwyciężyło ortodoksyjne skrzydło partii prowadzone przez lidera partii Miroslava Grebeníčka (1993–2005). Marksistowsko-leninowska tożsamość partii została ostatecznie potwierdzona przez V zjazd partii, który odbył się w grudniu 1999 r. Raport Komitetu Centralnego KSČM stwierdzał, że „Partia utrzymała i nadal utrzymuje komunistyczny charakter. Potrafiła obronić swoją tożsamość wbrew niszczyielskim próbom, wbrew usiłowaniu jej socjaldemokratyzacji, a także wbrew dogmatycznemu woluntaryzmowi” (Dokumenty 2000: 16). Co więcej, dalszy rozwój wydarzeń nie doprowadził do żadnych zmian natury ideologicznej partii. Mówiąc o „tożsamości”, partia ma na myśli nie tylko ideologię marksistowsko-leninowską, a także jej tradycyjny – przede wszystkim antyniemiecki – nacjonalizm³. Jednak inaczej niż w 1929 r. „druga bolszewizacja” partii nie doprowadziła do jej kryzysu. Aczkolwiek jest to partia anty-

² KSČ wypowiedziała się za najbardziej radykalną formą retrybucji, zwalczając faktycznych czy rzekomych czeskich kolaborantów z okupantami (Frommer 2010).

³ Komuniści na przykład wypowiedzieli się przeciwko „Deklaracji Czesko-Niemieckiej” z 1997 r. zawierającej między innymi przeprosiny za wysiedlenie Niemców z Sudetów w 1945 r. KSČM pod tym względem zrównała się ze skrajną prawicą mającą identyczny stosunek do deklaracji (Pšejja 2005).

systemowa⁴, mająca zerowy potencjał koalicyjny na szczeblu rządowym, pozostaje w pełni relewantną i stabilną partią polityczną cieszącą się trwałym i względnie silnym poparciem wyborców (tabela 3)⁵. Na dodatek izolacja partii stopniowo topniała i możliwe jest, że to tylko kwestia czasu, kiedy KSČM zaproszona będzie do współtworzenia rządu Czech⁶.

Tabela 3. KSČM w wyborach parlamentarnych

Wybory	1990 FS	1990 ČNR	1992 FS	1992 ČNR	1996	1998	2002	2006	2010	2013
% głosów	13,5/13,8	13,2	14,3/14,5	14,1	10,3	11	18,5	12,8	11,3	14,9
% mandatów	14,9/16	16,5	19,2/20	17,5	11	12	20,5	13	13	16,5

FS – Zgromadzenie Federalne (dwiuzbowe), ČNR – Czeska Rada Narodowa

Źródło: www.volby.cz.

Kim są czescy komuniści?

Jak stwierdzono wyżej, sukces wyborczy KSČM uzależniony jest od umiejętności skutecznego łączenia protestu socjalnego i nacjonalistycznego. Żeby udowodnić tę przesłankę, trzeba zidentyfikować członków i wyborców KSČM. Potwierdzają to dane statystyczne dotyczące struktury społecznej zwolenników KSČM, a także ich poglądy, pokazane i omówione w tym rozdziale.

Pierwsza statystyka dotyczy wieku członków i wyborców partii komunistycznej. Tabela 4 ujawnia dwa fakty. Zwolennicy KSČM mają dużo lat oraz istnieje różnica między wiekiem członków i wyborców. Członkowie są starsi niż wyborcy i baza członkowska partii dramatycznie maleje – przeciętnie o około 8% rocznie. Inaczej mówiąc, KSČM traci ok. 5–6 tys. członków rocznie. Dane te pokazują, że nie istnieje korelacja między liczbą członków i wyborców. Komuniści nie są w stanie powstrzymać spadku bazy członkowskiej, ale potrafią utrzymywać mniej więcej stabilną bazę wyborczą.

⁴ KSČ jest partią antysystemową w Sartoriego (1976: 132-133; Kubát 2010b: 126-131) wąskim znaczeniu tego pojęcia (Kubát 2010a: 118-128).

⁵ Na dodatek, KSČM wygrała wybory w 2012 r. w dwóch województwach (Ústí nad Labem, Karlovy Vary), uzyskując powyżej 20% głosów. W jednym z nich (Ústí nad Labem) uzyskała stanowisko wojewody (Balík 2013).

⁶ W 2003 r. nowo wybrany prezydent Czech Václav Klaus po raz pierwszy zaprosił szefa KSČM Grebenička na oficjalne rozmowy polityczne, czyniąc z KSČM normalną partię nieróżniącą się od innych. W 2006 r. nowy szef partii Vojtěch Filip został wybrany wiceprzewodniczącym Izby Poselskiej Parlamentu, a w 2008 r. powstał pierwszy rząd komunistów i socjaldemokratów na szczeblu wojewódzkim.

Tabela 4. Członkowie i wyborcy KSČ/KSČM po 1989 r.

Rok	Członkowie	Przeciętny wiek	Wybory	Wyborcy	Przeciętny wiek
1989	1 700 000	-	-	-	-
1990	756 000	-	1990 (FS)	997 919/976 996	-
			1990 (ČNR)	954 690	-
1992	355 000	-	1992 (FS)	939 197/926 228	-
			1992 (ČNR)	909 490	-
1996	155 000	61	1996	626 136	54
1998	142 000	62	1998	658 550	53
2002	108 000	67	2002	882 653	56
2006	83 000	68	2006	685 328	58
2010	66 000	71	2010	589 765	59
2013	47 000	73	2013	741 044	69

FS – Zgromadzenie Federalne (dwuizbowe), ČNR – Czeska Rada Narodowa

Źródło: Kunštát: 2013; Linek: 2008; www.volby.cz.

Tabela 5 pokazuje, że istnieje wyraźna różnica między członkami i wyborcami KSČM ze względu na ich przeszłość polityczną. Podczas gdy członkowie KSČM są prawie bez wyjątku dawnymi członkami KSČ, wyborców to nie dotyczy. Większość wyborców KSČM ma z KSČ niewiele wspólnego. Znaczy to, że partia potrafi zyskiwać poparcie w środowisku niekomunistycznym.

Tabela 5. Przeszłość polityczna członków i wyborców KSČM w 2010 r.

Członkowie KSČ przed 1989 r.	Wyborcy-członkowie KSČM	Wyborcy-nieczłonkowie KSČM	Wszyscy wyborcy KSČM
		98%	27%

Źródło: Kunštát: 2013.

Zwolenników KSČM cechuje znaczna nostalgia za starym reżimem (tabela 6).

Tabela 6. Stosunek do reżimu komunistycznego

Stary reżim był:	Wyborcy-członkowie KSČM	Wyborcy-nieczłonkowie KSČM	Wszyscy wyborcy KSČM	Spółeczeństwo czeskie (bez wyborców KSČM)
Lepszy niż dzisiejszy	73%	43%	50%	7%
Mniej więcej taki sam	24%	42%	39%	32%
Gorszy niż dzisiejszy	2%	11%	9%	54%
Nie wiem	1%	3%	2%	9%

Dane z lat 2009–2010.

Źródło: Kunštát: 2013; Linek: 2010.

Jest ona bardzo widoczna wśród członków partii, nieco mniejsza, ale również wysoka wśród jej wyborców. Na marginesie można zauważyć, że nostalgia za starym reżimem utrzymuje się nie tylko między zwolennikami KSČM, ale do pewnego stopnia w całym społeczeństwie, aczkolwiek nostalgia ta jest bardziej socjalna niż ideologiczna.

Jak pokazuje tabela 7, stary reżim jest postrzegany jako lepszy dlatego, że zapewniał bezpieczeństwo socjalne, opiekę emerytalną, opiekę zdrowotną itp., a nie dlatego, że był dyktaturą. Ideologiczną nostalgię można w podwyższonym stopniu obserwować tylko wśród członków KSČM.

Tabela 7. Osiągnięcia reżimu komunistycznego

Co było w starym reżimie lepsze?	Wyborcy-członkowie KSČM	Wyborcy-nieczłonkowie KSČM	Wszyscy wyborcy KSČM	Społeczeństwo czeskie
Poczucie bezpieczeństwa socjalnego	84%	82%	83%	63%
Opieka emerytalna	75%	79%	78%	54%
Opieka zdrowotna	66%	45%	50%	33%
Standard życia	56%	43%	46%	26%
Status społeczny	41%	30%	32%	20%
Możliwość wpływania na życie na szczeblu lokalnym	43%	27%	31%	12%
Możliwość wpływania na politykę w kraju	51%	32%	31%	18%
Dostęp do kultury	15%	12%	16%	11%
Wolność wypowiedzi	23%	13%	16%	9%
Możliwość życia swobodnie	18%	9%	11%	6%
Możliwość podróżowania	14%	9%	10%	6%
Dostęp do informacji	10%	7%	8%	6%

Dane z lat 2009–2010. Respondenci mieli w 1989 r. powyżej 15 lat.

Źródło: Kunštát: 2013; Linek: 2010.

Struktura społeczna wyborców KSČM (tabela 8) odpowiada wyżej pokazanym danym. Wyborcy KSČM rekrutują się z ekonomicznie najslabszych grup społecznych, zwłaszcza emerytów. Symptomatycznie, komuniści nie mają prawie żadnego poparcia wśród studentów (ludzi młodych). Co ciekawe, bazy wyborczej – a także członkowskiej – KSČM nie tworzą robotnicy, a przecież teoretycznie to właśnie oni powinni być filarem polityki komunistycznej. Jednak w Czechach tak nie jest. Jeśli idzie o lewicę, to robotnicy czescy najczęściej głosują na socjaldemokrację (Linek, Lyons 2013: 111).

Tabela 8. Struktura społeczna wyborców KSČM w 2010 r.

	Wszyscy wyborcy KSČM	Wyborcy-członkowie KSČM	Wyborcy-nieczłonkowie KSČM
Aktywność ekonomiczna			
Aktywni	38,1%	27,8%	43,5%
Nieaktywni	61,9%	72,2%	56,5%
Zatrudnienie			
Niepracujący emeryci	52,8%	67,6%	45,7%
Szeregowi pracownicy	15,1%	8%	17,4%
Robotnicy kwalifikowani	9,6%	11,6%	10,2%
Bezrobotni	5,8%	4%	6,7%
Robotnicy niekwalifikowani	5,5%	4,5%	6,1%
Samozatrudnieni	4,1%	3,4%	4,4%
Pracownicy na stanowisku kierowniczym	3,8%	1,7%	4%
Gospodynie domowe	1,8%	-	2,3%
Studenci/praktykanci	1,4%	0,6%	1,8%

Źródło: Kunštát: 2013; Linek: 2010; Linek, Lyons: 2013.

Dalej, mapa 1 pokazuje, że KSČM jest symptomatycznie silna w regionach biednych i zacofanych gospodarczo, które jednocześnie najczęściej lokują się w byłych Sudetach, a więc obszarach, z których została po wojnie wysiedlona mniejszość niemiecka (Král 2013).

Mapa 1. Geografia wyborcza KSČM w 2013 r.

Źródło: <http://volby.idnes.cz/poslanecka-snemovna-2013.aspx?t=vysledky-stran&o=21>

Właśnie tutaj najsilniej pojawia się dla KSČM nad wyraz korzystne połączenie lęków socjalnych (bezrobocie) z lękiem nacjonalistycznym (anachroniczny strach przed powrotem wysiedlonych Niemców lub ich potomków i przejściem przez nich ich byłego majątku – przede wszystkim nieruchomości).

Dwa oblicza KSČM

Przedstawione powyżej dane prowadzą do kilku wniosków. KSČM ma dwa oblicza, dwie tożsamości, w zależności od tego, do kogo się zwraca (Balík 2005; Drda, Dudek 2006; Kubát 2010a). Po pierwsze, jest to grupa „starych” zwolenników KSČM mających powiązania z dawną KSČ. Po drugie, jest to grupa „nowych” zwolenników będących wyborcami partii, ale nie jej członkami (a także niemających powiązań z KSČ).

Typowi „starzy” zwolennicy KSČM rekrutują się z szeregów członków KSČ, a dzisiaj są emerytami. Przyczyny ich poparcia dla KSČM są natury ideologicznej. Ludzie ci cierpią na nostalgię za starym reżimem oraz starą partią komunistyczną, łącznie z jej historycznym nacjonalizmem. Właśnie w ich przypadku działa nacjonalistyczny protest wywodzący się z korzeni czeskiego ruchu komunistycznego. Jest to nacjonalizm anachroniczny, przede wszystkim antyniemiecki, mający konotacje z układem monachijskim, drugą wojną światową, wysiedleniem Niemców sudeckich oraz związanym z tym osadnictwem czeskim w Sudetach, a także z dyskusjami politycznymi prowadzonymi po 1989 r. na temat przeproszenia Niemców za wysiedlenie i ważności powojennych dekretów Benesza. Właśnie im KSČM pokazuje swoje dogmatyczne marksistowsko-leninowskie i nacjonalistyczne oblicze. Jest to oblicze intymne, widoczne przeważnie tylko wewnątrz partii. Pokazywane jest na zamkniętych imprezach partyjnych (poza zasięgiem reszty społeczeństwa) – konferencjach, zjazdach, na stronach partyjnych gazet (raczej nieczytanych przez niekomunistów), a także na poziomie organizacji współpracujących i afiliowanych stowarzyszeń, nieraz jeszcze bardziej radykalnych niż sama KSČM (młodzież, Klub Pogranicza Czeskiego itp.) (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja 1999: 202–219; Kubát 2010a: 127).

„Nowi” zwolennicy KSČM nie mają ze starym reżimem wiele wspólnego i nie są zainteresowani członkostwem w KSČM. Głosują na nią z powodów przede wszystkim socjalnych, a nie ideologicznych. To właśnie dla nich przeznaczony jest protest socjalny. KSČM pokazuje im radykalne oblicze społeczne, które wszelako jest obliczem ideologicznie łagodniejszym, mniej zideologizowanym. Jest to oblicze „oficjalne”,

powszechnie prezentowane na przykład w niekomunistycznych mediach mających o wiele szerszy zasięg niż partyjne gazety w gruncie rzeczy niewychodzące poza ramy życia wewnątrzpartyjnego.

Zakończenie

Zanalizowany profil polityczny i społeczny czeskich komunistów oraz ich zwolenników potwierdza tezę badawczą postawioną we wstępie artykułu. Niezbędnym warunkiem przeżycia KSČM jest umiejętność łączenia przez tę partię dwóch protestów – protestu socjalnego i nacjonalistycznego. Dzięki temu KSČM zapewnia sobie nie tylko przetrwanie, ale też względny sukces wyborczy i stabilną pozycję na czeskiej scenie politycznej. Dzieje się tak dlatego, że łączenie tych dwóch protestów pozwala partii skutecznie przemawiać do rozmaitych grup społecznych, nie zawsze mających wiele wspólnego: starych komunistów oraz ludzi społecznie wykluczonych, niemających nic wspólnego z komunizmem w jakiegokolwiek postaci. Wynikiem jest względnie stabilna baza wyborcza na poziomie około 15%⁷.

Niemniej jednak trzeba podkreślić, że kombinacja protestu socjalnego i nacjonalistycznego nie jest wyłącznie natury taktycznej, ale ma swoje korzenie historyczne i jako taka jest częścią tożsamości czeskiego komunizmu. Istnieje widoczne powiązanie między polityką komunistyczną międzywojenną, powojenną i współczesną. Obie partie – dawna KSČ i współczesna KSČM – pomyślnie łączą protest socjalny i nacjonalistyczny. W przeszłości KSČ zwiększała poparcie, kiedy wzmacniała swoją orientację nacjonalistyczną, natomiast traciła je, akcentując internacjonalizm (1929 r.). Dzisiejsza KSČM kontynuuje poniekąd anachroniczną tradycję nacjonalistyczną, wszelako protest socjalny jest dla niej tak samo ważny i na przyszłość, ze względu na wiek członków, zdecydowanie ważniejszy.

Bibliografia

- Balik S. 2005, *Communist Party of Bohemia and Moravia and Its Attitude Towards Own History* [w:] *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*, red. L. Kopeček, Brno.
- Balik S. 2013, *Krajské volby 2012*, Brno.
- Bělina P., Pokorný J. 1992, *Dějiny zemí koruny české II.*, Praha–Litomyšl.

⁷ Komunistom pomaga też kształt czeskiego systemu partyjnego, w którym brakuje stabilnej i relewantnej partii społecznie populistycznej (Hloušek, Kopeček 2010: 80).

- Dokumenty 2000, *Dokumenty V. sjezdu KSČM*, Praha.
- Drda A., Dudek P. 2006, *Kdo ve stínu čeká na moc. Čeští komunisté po listopadu 1989*, Praha–Litomyšl.
- Fiala P., Holzer J., Mareš M., Pšeja P. 1999, *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*, Brno.
- Frommer B. 2010, *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, Praha.
- Hloušek V., Kopeček L. 2010, *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties*, Farnham–Burlington.
- Kárník Z. 2000, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha.
- Kárník Z. 2002, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a ohrožení (1930–1935)*, Praha.
- Kořalkowski L. 2008, *Main currents of Marxism: the founders, the golden age, the breakdown*, New York.
- Král O. 2013, *Volební geografie ČR: analýza volební podpory KSC a KSČM*. Diplomová práce, Olomouc.
- Křesťan J. 2012, *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*, Praha–Litomyšl.
- Kubát M. 2010a, *Political Opposition in Theory and Central European Practice*, Frankfurt am Main.
- Kubát M. 2010b, *Teoria opozycji politycznej*, Kraków.
- Kunštát D. 2013, *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*, Praha.
- Linek L. 2008, *Kdy vymřou voliči KSČM? K věkové skupině elektorátu KSČM*, „Politologický časopis“, nr 4.
- Linek L. 2010, *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*, Praha.
- Linek L. 2012, *Voliči a volby 2010*, Praha.
- Linek L., Lyons P. 2013, *Dočasná stabilita? Volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*, Praha.
- Malíř J., Marek P. 2005, *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu I. 1861–1938, II. 1938–2004*, Brno.
- Nejedlý Z. 1946, *Komunisté, dědici velikých tradic českého národa*, Praha.
- McDermott K., Agnew J. 2011, *Kominternu. Dějiny mezinárodního komunismu za Leniny a Stalinovy éry*, Praha.
- Pšeja P. 2005, *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989–1998*, Brno.
- Reiman P. a kol. 1961, *Dějiny Komunistické strany Československa*, Praha.
- Rupnik J. 2002, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha.
- Sartori G. 1976, *Parties and party systems. A framework for analysis*, Cambridge.
- www.volby.cz (8.11.2015)
- <http://volby.idnes.cz/poslanecka-snemovna-2013.aspx?t=vysledky-stran&o=21> (8.11.2015)